

**«Теорія та методика навчання суспільних дисциплін»:
науково-педагогічний журнал, №1(6), СумДПУ ім.А.С.Макаренка, 2018.**

4. Hayda, L. Museums at educational institutions of Ukraine / L. Hayda // Local studies. Geography. Tourism. School World .- 2008.- No. 36.- P. 3-9.
5. Gromovy, V.V. Museums of the world or museums of war: what should be created in schools? / VV Gromov // School management. - 2011. - No. 19/21. - S. 2-7.
6. Karamanov O. Development of cognitive activity of students by means of museum pedagogics / O. Karamanov // Native school. - 2008. - No. 1-2. - P. 57-58.
7. Melnychuk, L. S. Place of school museums in the educational space of the district / L. S. Melnychuk // Educational work in school. - 2015. - No. 11. - P. 4-7.
8. Museum at an educational institution and the foundations of museum pedagogy (methodical recommendations for organizing and conducting express courses for teachers of Sumy oblast, which deal with the work of museums and museum rooms in educational institutions): methodical recommendations / Administrator Yu.V. Pyatachenko - Sumy: NWC CF SOIPPO, 2016 - 41 pp.
9. Oksana Salata Museum in the system of educational space of modern society / Oksana Salata // Director of the school. School world. - 2012. - No. 8. - P. 41-45.
10. Shevchenko V.V. Museology: Teaching. A Guide for Distance Learning - K.: University "Ukraine", 2007 - 288 p.
11. Yakubovsky VI Museology. Textbook - Kamyanets-Podilsky: PE Moshak MI, 2010. - 352 p.

УДК 94:323.22-058.244(477)1921

Сусло Є.О

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

**ВИСВІТЛЕННЯ ПИТАННЯ АНТИБІЛЬШОВИЦЬКИХ СЕЛЯНСЬКИХ ПОВСТАНЬ
НА ТЕРИТОРІЇ СЛОБОЖАНИНИ В 1921 РОЦІ В ПІДРУЧНИКАХ З ІСТОРІЇ
УКРАЇНИ ДЛЯ 10 КЛАСУ**

В даній статті була розглянута проблематика антибільшовицьких селянських повстань на Слобожанщині в 1921 році, в контексті загальноукраїнського селянського повстанського руху 1917-1921 рр. На основі раніше невідомих архівних джерел було висвітлено хід, характер та тенденції селянського повстанського руху на Слобожанщині, який мав свої особливості проте мав схожі риси з селянськими повстаннями в інших регіонах України. Також в даній роботі проаналізовано висвітлення даного питання в підручниках з історії України для 10 класу.

Ключові слова: Слобожанщина, повстанські загони, селянство, боротьба, збройний опір, амністія, комуністична диктатура, підручники з історії України для 10 класу.

Сусло Е.А. Освещение антибольшевистских крестьянских восстаний на территории Слобожанщины в 1921 году. в учебниках с истории Украины для 10 класса.

В данной статье была рассмотрена проблематика антибольшевистских крестьянских восстаний на Слобожанщине в 1921 году, в контексте общеукраинского крестьянского движения 1917-1921 гг. На основании ранее не известных архивных источников был освещен ход, характер и тенденции крестьянского повстанческого движения на Слобожанщине, которое хотя и были свои особенности все таки имело общие черты с крестьянскими восстаниями в других регионах Украины. Также в данной статье проанализировано освещение данного вопроса в учебниках по истории Украины для 10 класса.

Ключевые слова: Слобожанщина, повстанческие отряды, крестьянство, борьба, вооруженное сопротивление, коммунистическая диктатура, амнистия, учебники по истории Украины для 10 класса.

Suslo E. Antibolshevik peasants reviews in the Sloboda region in 1921 and coverage of this issue in the textbooks on the history of Ukraine for the 10th form
This article is devoted the problem of anti-bolshevik peasant rebel fight in Sloboda region of 1921, in the context of all-ukrainian peasant insurrectionary movement in the period from 1917 to 1921. On the basis of of little-known archival documents represented progress, character and trends of peasant insurrectionary movement, which had own characteristics and commonalities of peasant uprisings in other regions of Ukraine. Also, this article analyzes the coverage of this issue in textbooks on the history of Ukraine for class 10.
Key words: Sloboda region, the insurrectionary detachments, peasantry, struggle, armed resistance, amnesty, the communistic dictatorship, textbooks on the history of Ukraine for the 10th form.

Постановка проблеми. Селянський повстанський рух, що відбувся в 1921 році на території Слобожанщини (сучасні Харківська, частина Сумської, Луганської, Донецької областей). Питання селянської боротьби на Слобожанщині. Питання селянської боротьби проти більшовиків на території колишньої Харківської губернії становить інтерес для науковців, освітян та звичайних громадян. Саме цього року виповнюється сторіччя з проголошення Української Центральної ради – першого за декілька століть державного органу на українських теренах. Приклад селянської боротьби повстанців становить величезний виховний потенціал для виховання патріотизму, громадянської позиції, викликає інтерес до минулого України. Саме тому дана тема є важливою для висвітлення в підручниках з історії України для 10 класу. Для розуміння селянського опору необхідний ретельний аналіз цього явища

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дана тема не є всебічно дослідженою. Основою джерельної бази статті є архівні матеріали. Також в своїй роботі я використовувала працю Г. Іванушенка [1], в якій він докладно надає характеристику повстанському руху на території Сумщини. Праця історія українського селянства [2] під спільним авторством Ю.І. Бойко та В.Т. Берегового надає інформацію про процеси які відбувалися в українському селі, які стали характерними для всієї території України. В праці Політичний терор і тероризм в Україні XIX – XX ст. Історичні нариси [4] за авторства Д.В. Архієрейський, О.Г. Бажан та Т.В. Бикової аналізується хід терористичних заходів відносно українського населення з боку влади.

Метою статті є аналіз повстань на території Слобожанщини, визначення загальних рис та тенденцій. Визначити причини, хід та занепад повстанського руху в 1921 році. Проаналізувати висвітлення даної теми в шкільних підручниках з історії України для 10 класу.

У дослідженні повстанського руху мною розглядається подієво-фактажевий матеріал та використовувався порівняльний метод. При написанні статті автором використано як загальнонаукові методи так і спеціальноісторичні: історико-хронологічний, порівняльно-історичний підхід.

Виклад основного матеріалу. В 1917 році постала нова держава, але на жаль її керівництво не змогло вирішити проблеми які хвилювали населення країни: військове та земельне питання, як наслідок Україна спочатку опинилася ареною бойових дій між різними військовими таборами а пізніше була захоплена червоними і стала складовою частиною Радянського Союзу.

На питання для чого була потрібна Україна більшовикам – відповідь досить проста – як сировинний придаток. Оскільки з втратою України більшовицький режим втрачав 92 % цукру, 55% - пшениці, 26% - ячменю, 20% - вівса, 77% - вугілля, 65% - чавуну, більше половини металу. Саме тому чільне місце в продовольчій політиці більшовиків мало вивезення продовольства з України [4, с.153].

На захоплених територіях окупаційна влада займалась викачуванням продовольства, та впровадженням селянської трудової повинності. Селянство було не задоволене новою владою, причиною тому був жахливий терор проти всіх незгодних, люди ставали на захист власних родин та майна до якого були ласі окупанти. Масово створюються повстанські загони, які в донесеннях червоних називали куркульськими бандами. В 1921 році боротьба точилася всією територією Слобожанщини. Активно поповнювали ряди повстанців ті хто найбільше потерпав від репресивно-каральних заходів більшовиків, а таких в тогочасному селі була велика кількість.

Перехід до НЕПу, оголошений в березні 1921 року не одразу змінив стосунки між повстанцями та радянською владою. Через посуху та неврожаї які особливо дошкуляли мешканцям півдня Харківської губернії [9] селяни не були спроможні сплачувати фіксований податок, тим більше, що його розмір не набагато відрізнявся від розміру продрозкладки (168 млн. пудів в 1921 році проти 170 млн. пудів в 1920р.). До того ж вилучення продподатку здійснювалося методами воєнного комунізму [4, с. 246]. Можна зробити висновок, що не зважаючи на погані природні умови припинення владою заготовчої роботи не передбачалося, навіть не планувалася її послаблення. У відповіді на таку політику влади на території України спалахнула справжня селянська війна, пік її випав саме на 1921 рік.

В середині 1921 року чекісти повідомляли що на території України станом на 7 липня існувало 83 повстанських формування з них 7 на території Харківської губернії.

Спостерігається низка нападів повстанців на владні структури. 28 січня 1921 року було здійснено напад невідомим загоном на Тростянецький Волвоєнком, напад здійснило 8 осіб з них 3 було вбито. 30 січня 1921 року в Лебединському уїзді з'явилося троє озброєних осіб, вони поранили одного з «незможних» і зникли в невідомому напрямку. В період січня-лютого на території Слобожанщини з'являється розвідка загону Нестора Махна [11].

Згідно з рапортом на ім'я начальника Харківського територіального полкового округу. В березні 1921 року на території Сватово діяв повстанський загін. 24 березня 1921 року в селищі Кабанне ними був зарубаний голова Ревкому, міліціонер та мирний мешканець. 30 березня цей загін прибув на дослідне поле і вбив агронома, бухгалтера і завідуючого. В листі який був надісланий начальнику міліції Сватово, говориться, що загін з 25 березня оголошує терор всім радянським службовцям та їхнім родинам. З 30 на 31 березня загін з місцевих мешканців згідно з заявою місцевого начальника міліції прибув з підводами на дослідне поле і забравши весь посівний матеріал зник. З 1 на 2 квітня загін зайняв село та станцію Кабанне. Проти нього були вислані дві бронелетучки, проте перша під час того як під сильним наступом почала відступати, резервним шляхом на Сватово зійшла під укис а паровоз зійшов з рейок вставши поперек лінії. В ніч з 29 на 30 березня загін в Нижній Дуванці зарубав голову виконкому і народного суддю. Це вже був загін Каменева в кількості 500 осіб, а з 2 на 3 квітня Нижньою Дуванкою пройшов загін Вінникова в кількості 70 осіб. З 4 на 5 квітня загін був в с. Мілуватка. А з 5 на 6 квітня загоном Вінникова на станції Куземівка Сватівського уїзду був пограбований потяг, перед цим вся залізнична охорона була знищена [10]. Виходячи з вище сказаного, можна зробити висновок, що в Сватівському уїзді можливо було об'єднання декількох загонів під спільним командуванням. Це пояснює те чому напад різних угруповань відбувся в один час. Ці події дійсно можна назвати терором проти більшовиків.

Для боротьби з повстанцями масово залучались армійські частини. Розуміючи, що частини в яких основну частку складають Українці будуть неефективними для боротьби з повстанцями, більшовицький уряд намагався використовувати для подібних акцій ті з них які не мали зв'язку з українським селянством. Для боротьби з повстанським рухом в січні 1921 р. були створені Постійні наради по боротьбі з бандитизмом на всіх рівнях, від Всеукраїнської де спочатку головував М. Фрунзе а потім Х. Раковський, до повітових. Завданням цього органу влади було контролювання за проведенням засіву всіх посівних площ і виконанням продрозкладки та продподатку розшук та арешт повстанців, роззброєння цивільного населення, створення класових організацій серед селянства. У боротьбі з повстанцями червоні загони вдавалися до каральних заходів, проте їх проведення мало бути узгодженим з Губнарадою. Наприклад так сталося в Сватівському уїзді

Купянському уездсовещанию

Точно укажите какие репрессии налагаете на Тарасовку Сватово зпт они будут утверждены тчк
Применение массовых репрессий наказаний самостоятельно без санкции Губсовещания будете преданы суду тчк 27 июня 1921 года [15].

Даний документ свідчить про те, що влада не могла або не хотіла врегулювати даний конфлікт.

Складна для більшовицької влади виникла ситуація й на Валківщині, в середині червня в зведеннях повідомлялося, що влади в уїзді фактично нема. І «бандитизм» охопив весь уїзд. Засідання пленуму Валківського уїзного виконкому від 25 червня 1921 року постановило:

1) Просить Губисполком и Губсовещание Валковский уезд объявить ударным по борьбе с бандитизмом в категорической форме требовать вооруженной силы;

2) Отделу Управления перегруппировать милицию по районам с таким расчетом, чтобы каждая группа являлась единицей годной к самообороне и борьбе с мелким бандитизмом;

3) В целях борьбы с местным бандитизмом Президиуму Исполкома совместно с Увоенкомом принять все меры к организации в волостях и селах отрядов революционной самообороны комнезаможей [12].

На території Богодухівського уїзду в цей час діє загін Федора Ситника. Загін був організований в вересні 1920 року на території Полково-Микитівської волості. Спочатку було вирішено організувати революційну трійку та висунути вимогу населенню здати в трьохденний термін всіх повстанців яким запропонували в цей же термін з'явитися добровільно та здати зброю. Після закінчення терміну, якщо «бандити» не здадуться і населенням не будуть видані, конфіскувати в їхніх родин, в найближчих родичів та в тих, хто їх переховує все майно, вилучити в якості заручників родини [14]. Проти загону Ситника була спланована каральна операція з залученням кавалерії. 21 травня 1921 року Кавескадроном був оточений його загін в кількості 9 осіб, було вбито очільника загону Ф. Ситника, а також чотирьох його побратимів: М.Ситникова, М.Саботаж, К. Сосецка, І. Юрченко. Решті загону вдалося втекти [13].

Для ліквідації збройного опору селянства велике значення мало рішення V-го Всеукраїнського з'їзду Рад який відбувся в березні 1921 року. На ньому було оголошено широку амністію учасникам повстанського руху. Від кримінальної відповідальності звільнялися ті повстанці, які з'являлися з покаянням і обіцяли в подальшому не брати участь у виступах проти радянської влади. Так наприклад сталося з повстанцями загону Гурова, який діяв на території Зміївського уїзду (чисельність загону за даними зведень сягала 20 піших осіб та 3 кавалеристів).

В змиевской уездный военный комиссариат явились добровольно бандиты из банды Гурова, между ними и его помощник, Демин Тихон. Все го бандитов явилось двадцать три человека, с них снят допрос и три копии протоколов дознания. Ко всем этим бандитам применена амнистия У всеукраинского съезда Советов, всем дан месячный отпуск для поправления хозяйства и тем кто призывного возраста предложено явиться через месяц в Увоенкомат для зачисления в ряды красной армии. Конфискованные земельные наделы возвращены, а тем у кого их не было, выдано вновь из государственного фонда [7].

Переходили на бік радянської влади не лише рядові учасники загонів, досить часто навіть отамани йшли цим шляхом. Так наприклад 25 квітня 1921 року на амністію зголосився отаман загону Циба який діяв на території Сахновщини [8].

Амністованим навіть надавалась земля та надходила пропозиція служити в червоній армії, деяким навіть у відділі боротьби з бандитизмом.

Проте незважаючи на амністію боротьба продовжувалась. Так наприклад в вересні 1921 року в зведеннях більшовиків повідомляється, що на території Харківської губернії продовжується боротьба з об'єднаною «бандою» Донченко, Загоруйко, Колодні та Гайворонського під спільним командуванням Павлюка. Загін був чисельністю близько 200 осіб, даних про їх знищення поки знайдено не було.

Попри стихійність руху, все ж таки існують певні тенденції до спільної боротьби проти червоних. Для придушення повстань влада посилює репресії проти мирного населення, закінчення війни на Західному фронті дає змогу перекинути війська на боротьбу з повсталим селянством. Перехід до НЕПу, оголошення про амністію спонукає багатьох зайнятися господарством та відійти від боротьби. Проте деякі загони йдуть в підпілля і продовжують свою боротьбу до кінця 1920-х років.

Проаналізувавши шкільні підручники з історії України для 10 класу, я дійшла висновку, що тема антибільшовицького опору селян не достатньо висвітлена. Так наприклад в підручнику за авторства Турченка

стосовно селянського опору присутні декілька рядків про організацію в 1917 – 1918 рр. Вільного козацтва на території деяких повітів [5, с. 192]. В підручнику авторства О. Реєнт, О. Малій про будь-який опір взагалі не згадується. Лише в підручнику авторства Пометун О. І, Гупан Н.М. присутній цілий пункт в параграфі в якому зазначено про розвиток повстанського селянського руху на території України [6, с. 128]. Отже, тематика загалом повстанського руху в Україні та зокрема повстанського руху на Слобожанщині в шкільних підручниках розкрита дуже мало. На мою думку, це є негативним явищем, тому що учні не можуть цілком оцінити та проаналізувати події, що як наслідок не дає можливості мати повну картину подій які відбувалися на наших теренах.

Проблема дослідження селянської повстанської боротьби Слобожанщини лише зараз набуває широкої популярності. Доступ до частини розсекречених архівних матеріалів, присвячених визвольній боротьбі українців, значно зміцнив джерельну базу досліджень. Менш дослідженим залишається історія повстань на території Харківщини. Дотепер величезний масив документів, який має відношення до повстанської боротьби залишається не вивченим, тому є над чим працювати в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Повстанський рух 20-х – 30-х рр. XX ст. на Сумщині: Т.1./ Автор-упорядник: Іванущенко Г.М. – Суми: Наталуха А.С., 2011. – 340 с.
2. Історія Українського селянства / Ред. В.Т. Береговий, Ю.І. Бойко. – К.: Наукова думка, 2006. – 653 с.
3. ДАХО. – ФР. 200. Постійна нарада по боротьбі з бандитизмом при Харківському губернському виконавчому комітеті Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, Харків, оп.1, спр.37, арк.151
4. Політичний терор і тероризм в Україні XIX – XX ст. Історичні нариси. / [Д.В. Архієрейський, О.Г. Бажан, Т.В. Бикова та ін.]. – К.: Наукова думка, 2002. – 952 с.
5. Історія України 10 клас / Турченко Ф.Г. – К.: Генеза, 2010. – 302 с.
6. Історія України 10 клас / Ред. Пометун О. І. Пометун, Н.М. Гупан. – К.: Освіта, 2012. – 288 с.
7. ДАХО. – ФР. 200. Постійна нарада по боротьбі з бандитизмом при Харківському губернському виконавчому комітеті Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, Харків, оп.1, спр.37, арк.99
8. ДАХО. – ФР. 200. Постійна нарада по боротьбі з бандитизмом при Харківському губернському виконавчому комітеті Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, Харків, оп.1, спр.37, арк.11
9. ДАХО. – ФР. 200. Постійна нарада по боротьбі з бандитизмом при Харківському губернському виконавчому комітеті Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, Харків, оп.1, спр.33, арк. 45
10. ДАХО. – ФР. 200. Постійна нарада по боротьбі з бандитизмом при Харківському губернському виконавчому комітеті Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, Харків, оп. 1, спр.40, арк. 5
11. ДАХО. – ФР. 200. Постійна нарада по боротьбі з бандитизмом при Харківському губернському виконавчому комітеті Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, Харків, оп. 1, спр. 28, арк.20
12. ДАХО. – ФР. 200. Постійна нарада по боротьбі з бандитизмом при Харківському губернському виконавчому комітеті Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, Харків, оп.1, спр.18, арк.21
13. ДАХО. – ФР. 200. Постійна нарада по боротьбі з бандитизмом при Харківському губернському виконавчому комітеті Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, Харків, оп.1, спр.19, арк.84
14. ДАХО. – ФР. 200. Постійна нарада по боротьбі з бандитизмом при Харківському губернському виконавчому комітеті Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, Харків, оп.1, спр.7, арк.98
15. ДАХО. – ФР. 200. Постійна нарада по боротьбі з бандитизмом при Харківському губернському виконавчому комітеті Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, Харків, оп.1, спр.37, арк.151

REFERENCES

1. Insurgent movement of the 20's and 30's of the twentieth century. in Sumy region: T.1. / Author-compiler: Ivanushchenko G.M. - Sumy: Nataluk AS, 2011. - 340 p.
2. The history of the Ukrainian peasantry / Ed. VT Beregovoy, Yu.I. Boo - K.: Naukova dumka, 2006. - 653 p.
3. THE WAY - FR. 200. Permanent Meeting on Combating Banditry at the Kharkiv Provincial Executive Committee of the Soviets of Workers', Peasants' and Red Army Deputies, Kharkiv, op.1, pp.37, p.151
4. Political terrorism and terrorism in Ukraine in the nineteenth and twentieth centuries. Historical Essays. / [D.V. Bishopric, O.G. Bazhan, T.V. Bykov et al.]. - K.: Naukova Dumka, 2002. - 952 p.
5. History of Ukraine Class 10 / Turchenko F.G. - K.: Genesis, 2010. - 302 p.
6. History of Ukraine Class 10 / Ed. Pometun O. I. Pometun, N. M. Gupan - K.: Education, 2012. - 288 pp.
7. GOOD - FR. 200. Permanent Meeting on Combating Banditry at the Kharkiv Provincial Executive Committee of the Workers', Peasants' and Red Army Deputies' Councils, Kharkiv, op.1, sp.37, ark.99
8. DEATH. - FR. 200. Permanent meeting on struggle against banditry in the Kharkiv provincial executive committee of the Soviets of Workers', Peasants' and Red Army Deputies, Kharkiv, op.1, sp.37, p.11
9. DEATH. - FR. 200. Standing Meeting on Combating Banditry at the Kharkiv Provincial Executive Committee of the Workers' and Peasants' and Red Army Deputies' Councils, Kharkiv, op.1, p.33, pp. 45
10. GOOD - FR. 200. Standing Meeting on Combating Banditry at the Kharkiv Provincial Executive Committee of the Workers' and Peasants' and Red Army Deputies' Councils, Kharkiv, op. 1, sp.40, ark. 5
11. GARDEN - FR. 200. Standing Meeting on Combating Banditry at the Kharkiv Provincial Executive Committee of the Workers' and Peasants' and Red Army Deputies' Councils, Kharkiv, op. 1, sp. 28, ark.20
12. GARDEN - FR. 200. Standing Meeting on Combating Banditry at the Kharkiv Provincial Executive Committee of the Workers' and Peasants' and Red Army Deputies' Councils, Kharkiv, op.1, pp.18, p.21

13. THE DEATH - FR. 200. Permanent Meeting on Combating Banditry at the Kharkiv Provincial Executive Committee of the Workers' and Peasants' and Red Army Deputies' Councils, Kharkiv, op.1, p.19, p.84
14. DEATH. - FR. 200. Permanent Meeting on Combating Banditry at the Kharkiv Provincial Executive Committee of the Soviets of Workers', Peasants' and Red Army Deputies, Kharkiv, op.1, pp.7, p.98
15. WAY - FR. 200. Permanent Meeting on Combating Banditry at the Kharkiv Provincial Executive Committee of the Soviets of Workers', Peasants' and Red Army Deputies, Kharkiv, op.1, pp.37, p.151.

УДК 378.01

Заєць С.І.

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка

РЕМІСНИЧІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ ХАРКІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У II ПОЛ. XIX НА ПОЧАТКУ XX СТ.

У статті на основі аналізу історико-педагогічної літератури розкрито становлення ремісничих навчальних закладів в Харківській губернії у II пол. XIX на початку XX ст. Проаналізовано формування мережі професійних закладів освіти.

Ключові слова: ремісничі навчальні заклади, училища, Харківська губернія, трудове навчання та виховання.

Заєць С.И. Ремесленные учебные заведения Харьковской губернии во II пол. XIX на начале XX в.

В статье на основе анализа историко-педагогической литературы раскрыто становление ремесленных учебных заведений в Харьковской губернии во II пол. XIX начале XX в. Проанализировано формирование сети профессиональных учебных заведений.

Ключевые слова: ремесленные учебные заведения, училища Харьковской губернии, трудовое обучение и воспитание.

Zaets S.I. Craft school of Kharkiv province in the second half of the 19 th and in the beginning of the 20 th century.

The article, on the basis of the analysis, of the historical and pedagogical literature, reveals the formation of craft schools in Kharkiv province in the second half of 19 th century and in the beginning of 20 th century. The author of the article analyzed the formation of craft schools network.

Keywords: craft schools, Kharkiv province, labor training and education.

В умовах розбудови незалежної української держави однією з найактуальніших проблем, які вирішує влада та суспільство, є проблема реформування освітньої галузі. У наш час вирішується завдання щодо оновлення змісту та форм організації навчально-виховного процесу в різних типах навчальних закладів, зміцнення їхньої матеріальної бази, підготовки кваліфікованих педагогічних кадрів. Саме тому є актуальним врахування позитивного досвіду, набутого державою в минулому по розбудові системи навчальних закладів[3, с. 112].

Проблема трудового навчання і виховання підростаючого покоління була актуальною в усі часи. До її розв'язання доклали зусиль відомі педагоги другої половини XIX – початку XX століття: (І. Анопов, М. Весель, М. Пирогов, М. Корф, П. Каптерев, П. Лесгафт, Т. Лубенець, М. Песьковський, К. Ушинський, В. Фармаковський, Я. Чепіга, Дж. Дьюї, Г. Кершенштейнер, А. Мікельсен, Й. Песталоцці, О. Саломон, У. Цигнеус та інші) [5, с. 42].

На сучасному етапі проблеми трудової підготовки молоді в Україні в дореволюційний період досліджували А.Вихрущ, Д.Сметанін, М.Ярошенко. Праці цих педагогів присвячені питанням становлення й розвитку трудового навчання, його змісту, організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх закладах дореволюційної України[4, с. 65].

Метою нашого дослідження є становлення ремісничих навчальних закладів Харківської губернії у другій половині XIX – на початку XX ст.

У другій половині XIX століття Харківська губернія була однією з розвинутих промислових губерній України. Швидкими темпами розвивалася промисловість, транспорт, культура, соціальна сфера. Це викликало необхідність розширення та вдосконалення навчально-виховного процесу. Зважаючи на економічні умови і керуючись ідеями трудового виховання та навчання зарубіжних і вітчизняних педагогів, у навчальні плани поступово вводилися предмети трудової підготовки [7, с. 85].

Існуючу в Російській імперії систему освіти у другій половині XIX – на початку XX століть критично оцінювали відомі громадські діячі та педагоги. Д. Дорошенко писав: «всі школи на Україні, від вищих до нижчих, були чисто московські. Мовою викладання була російська, користуватися рідною мовою не тільки не дозволялося, а й навіть заборонялося... У школі дитина потрапляла в далеку від неї духовну атмосферу, в чужий для неї світ... Звідси порівняно слабкий розвій дитини в школі, невисокий рівень знання й часті рецидиви безграмотності» [1, с. 83].

З розвитком ринкових відносин у другій половині XIX ст у Російській імперії актуальним стає питання розвитку професійної освіти. Уряд намагався його вирішити, використовуючи досвід організації професійної освіти в Західній Європі. У 1888 р. міністром фінансів І. Вишеградським були підготовлені «Основні